

דבר העורכים,

הסרט *תאודור הרצל, מנהיג העם היהודי* הופק באוסטריה בשנת 1921 כביוגרפיה קולנועית, שמטרתה הצגת קורות חייו, מאבקיו וחלק מרעיונותיו של 'מלך היהודים' שתחת הנהגתו הפכה הציונות מרעיון לתנועת המונים. כיאה לסיפור מופלא שכזה, הסרט אינו נפתח בלידתו של הרצל, או בחוויות ילדותו, אלא בקורותיו של גיבור אחר, משה רבנו, הפוגש באלוהיו במדבר. הסרט (שהופץ גם בשם *היהודי הנודד*) לא מסתיים עם מותו בטרם עת של המנהיג, אלא דווקא עם "ממשיכיו" אשר יובילו את חזונו אל הארץ המובטחת: חיים וייצמן, הכימאי הפעלתן שהיה באותה השנה לנשיא ההסתדרות הציונית העולמית, ואלברט איינשטיין - שבשנים הללו הפך לסלבריטאי בין-לאומי, שסימל את ראשיתו של עידן חדש בתולדות האנושות. שילוב חייו של הרצל עם ההיסטוריה המיתית של עם ישראל, מקבלת לוחות הברית ועד ניסוח תורת היחסות, גילתה לצופי הסרט שהציונות היא לא רק תוצאתם הבלתי נמנעת של דברי הימים ומהלכם, אלא היא גם תנועה המכוונת אל האמת והצדק. *תאודור הרצל* סייע במיוחד במסע גיוס התרומות של וייצמן (ואיינשטיין) בארצות הברית; מסע זה יועד בעיקר לגיוס ההון שישמש להקמת האוניברסיטה העברית מספר שנים לאחר מכן.

הסרט על תאודור הרצל, שהופק שבע עשרה שנה לאחר מותו, מעניין גם מפני שהרצל היה בין הראשונים - ולעיתים, הבודדים - מבין ראשי התנועה הציונית שזיהה את הפוטנציאל הגלום במדיום החדש. כפי שמגלה ספרו של יוסף הלחמי, "רוח רעננה - פרשת הסרט הציוני הראשון בארץ ישראל" (כרמל, 2009), כבר לפני שנת 1900 היה הרצל נלהב מהאפשרות לרתום את הסרט למאמץ התעמולה הציוני. הסרט שחזה הרצל בעיני רוחו, בבימויו של אברהם נויפלד, מעולם לא יצא אל הפועל. אך ההכרה בכוח הפוליטי שבסרט הקולנוע - אשר

באופן סמלי, רגע הולדתו חופף לזה של התנועה הציונית (הצגות הקולנוע הראשונות נערכו באותם החודשים בהם התכנס הקונגרס הציוני הבינלאומי הראשון) - חלחלה לאיטה אל תוך הממסד הציוני עם השנים. אכן, כסרט הסברה ציוני, *היהודי הנודד* לא היה יוצא דופן. מאז ראשית המאה העשרים הפיקה התנועה הציונית מספר סרטים שנועדו להפצה בקרב קהילות יהודיות באירופה ובאמריקה. סרטים תעודיים אלה לא רק שהראו את חדות העשייה החלוצית בארץ ישראל, אלא גם נטעו / מיקמו את העלייה לארץ בתוך נראטיב היסטורי, בעל תכלית מוסרית: בשם הקידמה, האחוה האנושית, ויצירת יהודי 'חדש-ישן', חזק ואקטיבי כמו בימי קדם, בארץ התנ"ך. סרטים כגון *חיי היהודים בארץ ישראל, 1913*, ו-*אביב בארץ ישראל*, (1928) (שניהם שוחזרו וזמינים בגרסת וידאו) הם דוגמאות מובהקות לתפיסות אלה. סרטים כמו *זוהי היא הארץ*, (1935), ו-*הארץ המובטחת*, (1934), הופץ גם כ"*לחיים חדשים*", הדגישו הן את השממה שהופרחה בידי החלוצים - והרווחה שהביאו לתושבי הארץ 'הפרימיטיביים' - והן את הכוח שבהמון המלוכד, המכוון לבניית המדינה היהודית. דומה כי *עבודה*, סרטו של הבמאי היהודי-גרמני הלמר לרסקי, הביא מגמות אלה לשיא כאשר הראה, למעשה, כי הציונות תנצח - ללא ספק - מפני שהיא השולטת בטכנולוגיה (קשה שלא להתרשם מהדמיון שבין תיאור מכונות שאיבת המים במדבר הישראלי בסרטו של לרסקי ובין עבודת המכונות בסרט *מטרופוליס* של פריץ לאנג). יותר מכך, עיסוקו של לרסקי בעליונות הטכנולוגיה והמכונות מציעה גם כי הציונות תנצח בשל שליטתה בטכנולוגיה של ייצוג המציאות, בסרט. כחצי יובל לאחר מכן התבהר עד כמה היה הסרט לכלי ההסברה הציוני החשוב ביותר: *אקסודוס* של אוטו פרמינגר משנת 1960 היה לשובר קופות עולמי שקיבע בעיני דורות של צופים את החלוצים היהודים כבני דמותו של פול ניומן, 'ארי בן כנען' - איש עקרונות, לוחם עשוי ללא חת אך שוחר שלום, המעוניין ברווחת תושבי הארץ כולה (וחשוב לא פחות, תכול עיניים, בן תרבות המערב, הנלחם בילידים הפרימיטיביים, האי-רציונאליים).

רבים מהסרטים המוזכרים לעיל מוזכרים בסרט התעודה המצוין של רפאל נג'רי *ההיסטוריה של הקולנוע הישראלי* (2009), המספק תאור מרתק של הקולנוע הציוני מראשית דרכו ומתעד את היחסים המורכבים שבין הסרט המקומי והממסד הישראלי לאורך השנים. הסרט מצטרף לספרו של הלחמי ולמספר חיבורים אחרים מהשנים האחרונות (כמו למשל ספרו של משה צימרמן "חור

במצלמה", ושל אריאל שווייצר, "הרגישות החדשה", שניהם מ-2003), כדי להציב בפני הקהל העברי נקודת מבט חדשה על ההיסטוריה של התרבות העברית בארץ ישראל - ובמיוחד, על ההתפתחות של האופנים בהם ביקשו הציונים, והישראלים, לראות ולהציג את עצמם. יש לקוות כי חיבורים אלה יהוו בסיס למחקר עשיר ומקיף שישלב דימויים אודיו-ויזואליים בחקר הציונות (בדומה למחקרים דומים בהיסטוריה האמריקאית, הגרמנית, הצרפתית והסובייטית, למשל - כפי שמגלים המאמרים שהתפרסמו בגיליונות הקודמים של כתב העת 'סליל'). אין ספק כי מחקר כזה, אם יעשה על ידי היסטוריונים מיומנים, יגלה פנים חדשים בהיסטוריה הישראלית ובשילובים שבין תרבות, פוליטיקה וחברה בארץ ישראל.

כתב העת סליל מופיע כעת בגרסה חדשה ומשופרת. האתר החדש מציע לגולשים אפשרויות חיפוש תכנים, וגישה פשוטה לתכנים הקיימים. מחברי המאמרים לגיליון זה מלמדים ולומדים באוניברסיטאות בארץ ובח"ל ואנו מקווים שהאתר החדש יקדם עוד יותר את הדיאלוג בין תלמידים ומורים, אנשי אקדמיה בישראל ובעולם. בגיליונות הבאים נפעל כדי לפרסם, לצד מאמרים של סטודנטים ומרצים צעירים מהארץ, גם מאמרים מתורגמים משפות אחרות, כדי לקדם את השיח בנושא שילוב התרבות הויזואלית במחקר ההיסטורי בשפה העברית.

העורכים

עופר אשכנזי

חגי ברנע

שמיר יגר